

”Som snickaren har sin hammare så har vi pedagogisk dokumentation”

Pedagogisk dokumentation som verktyg för
verksamhetsutveckling i förskolan

Resumé

Arbetets art: Examensarbete i lärarutbildningen, Avancerad nivå, 15 hp
Högskolan i Skövde

Titel: ”Som snickaren har sin hammare har vi pedagogisk dokumentation”
Pedagogisk dokumentation som verktyg för verksamhetsutveckling i
förskolan.

Sidantal: 40

Författare: Susanne Härling och Emma Törnhage

Handledare: Mia Karlsson

Datum: Januari 2010

Nyckelord: pedagogisk dokumentation, förskola, reflektion, utvärdering,
utveckling, T-PACK

Studiens syfte är att ta del av hur förskollärare beskriver vad som kännetecknar pedagogisk dokumentation samt hur de arbetar med den i verksamheten. Vi vill även belysa vilka möjligheter och begränsningar som förskollärarna ser i sitt arbete med arbetsverktyget. Intresset för ämnet har skapats under utbildningen och VFU (verksamhetsförlagd utbildning) då pedagogisk dokumentation förefaller vara ett arbetsverktyg som blir allt vanligare i förskolan. Det är en kvalitativ studie där semistrukturerade intervjuer har valts för att samla in det empiriska materialet. Studien baseras på fyra intervjuer med förskollärare som alla har läst eller läser kursen *Pedagogisk dokumentation med IT-stöd* på högskolan i Skövde. I det empiriska materialet har vi sett att förskollärarna har en snarlik syn på vad syftet med pedagogisk dokumentation är och vad det är. De arbetar med arbetsverktyget i olika utsträckning i sitt arbete och ser olika på vikten av arbetsverktyget för utvecklingen av verksamheten. Under kursen på högskolan i Skövde har de tillägnat sig olika kunskaper som leder till att deras arbete utvecklats på olika sätt. De ser begränsningar i arbetet med pedagogisk dokumentation men framförallt möjligheter där förskollärarnas egen inställning påverkar hur arbetet ser ut. Att skapa ett fungerande arbete med pedagogisk dokumentation verkar vara en process som sker i steg där ett utvecklat förhållningssätt och teknisk kunskap leder till fokusering på reflektion och utveckling av verksamheten. Vidare diskuteras kring hur utbildningen i pedagogisk dokumentation skulle kunna se ut.

Abstract

Study:	Degree project in teacher education, Advanced level, 15 hp University of Skövde
Title:	“As the carpenter has his hammer, we have pedagogical documentation” Pedagogical documentation as a tool for development in preschool.
Number of pages:	40
Authors:	Susanne Härling och Emma Törnhage
Tutor:	Mia Karlsson
Date:	January 2010
Keywords:	pedagogical documentation, preschool, reflection, evaluation, development, T-PACK

The purpose of this study is to investigate how preschool teachers describe the characteristics of pedagogical documentation, and how these teachers work with it. We will also highlight the possibilities and limitations that preschool teachers see in their work with this tool. Our interest in this topic was raised during our education and VFU (practical education) because we then experienced that pedagogical documentation is a working tool that is becoming increasingly common in preschool. This is a qualitative study in which we have chosen to use semi-structured interviews to collect the empirical material. The study is based on four interviews with preschool teachers who have all read or are reading the course *Pedagogical documentation of IT support* at University of Skövde. In the empirical material we have seen that the preschool teachers have a similar view about the purpose with pedagogical documentation and what it is. They work with the working tool in varying degrees and look different on the importance of the working tool for the development of their work. During the course at University of Skövde they have acquired different skills that have lead to that their work has evolved in different ways. The preschool teachers can see limitations in their work with pedagogical documentation but they foremost see the opportunities and how their own attitude towards it affects their work. Creating an effective job of pedagogical documentation seems to be a process that takes place in steps, where a developed attitude and technical knowledge leads to a focus on reflection and development in their work. We further discuss how the education of pedagogical documentation should be developed.

Innehållsförteckning

1 Inledning	1
1.1 Syfte	2
1.1.1 Frågeställningar	2
2 Teoretisk bakgrund och tidigare forskning	3
2.1 Begreppsförklaring.....	3
2.2 Reggio Emilia.....	4
2.2.1 Historiskt	4
2.2.2 En filosofi- inte en pedagogik	4
2.2.3 Pedagogisk dokumentation	5
2.3 Framväxt i Sverige	5
2.3.1 Barnobservationer	6
2.3.2 Från dokumentation till pedagogisk dokumentation	6
2.4 Pedagogisk dokumentation enligt Reggio Emilia	7
2.4.1 Ett syfte med dokumentationen.....	8
2.4.2 Att skapa en återspeglning av verkligheten – att dokumentera.....	8
2.4.3 Reflektionsarbetet.....	8
2.4.4 Pedagogisk dokumentation – en tankemodell.....	9
2.4.5 För att synliggöra verksamheten	10
3 Teoretisk utgångspunkt	12
3.1 Förklaring	13
3.2 Användning i studien.....	14
4 Metod.....	16
4.1 Metodval.....	16
4.2 Urval.....	16
4.2.1 Pilotstudie.....	17
4.2.2 Presentation av respondenter.....	17
4.3 Genomförande.....	18
4.4 Analys.....	19
4.5 Trovärdighet.....	20
4.6 Forskningsetik.....	21
5 Resultat.....	22
5.1 Vad innefattar pedagogisk dokumentation?.....	22

<i>5.2 Arbetets utformning och omfattning</i>	24
<i>5.3 Olika kunskaper genom kursen på högskolan i Skövde</i>	26
5.3.1 Utvecklar ett förhållningssätt under kursen	26
5.3.2 Utvecklar sina IT-kunskaper under kursen	27
<i>5.4 Möjligheter och begränsningar i arbetet med pedagogisk dokumentation</i>	29
<i>5.5 Sammanfattning av resultat</i>	31
6 Diskussion	33
6.1 Metoddiskussion	33
6.2 Resultatdiskussion	34
6.3 Vidare forskning	38
7 Referenser	39
Bilaga 1	
Bilaga 2	

1 Inledning

Då vi diskuterade kring möjliga ämnen till vårt examensarbete fastnade vi för pedagogisk dokumentation. Under vår tid på högskolan har vi vid flertalet tillfällen läst om hur förskollärare kan arbeta med pedagogisk dokumentation i sin verksamhet. I förtexten till Lpfö98 (Läroplan för förskolan) (Skolverket, 2006) står det skrivet att det är av stor vikt att metoder för utvärdering av verksamheten utvecklas och att förskollärare genom pedagogisk dokumentation kan synliggöra sin verksamhet och samtidigt skapa underlag för diskussion kring kvalitet och utvecklingsbehov. Ämnet uppmuntrades även av verksamma förskollärare som vi har haft kontakt med genom VFU och då vi har vikarierat på förskola. Vi har fått känslan av att pedagogisk dokumentation är något som är i ropet just nu och än så länge relativt outforskat. Dahlberg (Wehner-Godée, 2005) tar upp att det pågår ett förändringsarbete inom förskolan där pedagogisk dokumentation betonas som ett viktigt verktyg för verksamhetsutveckling. Vår studie är betonad av Reggio Emiliias filosofi och syn på hur pedagogisk dokumentation kan användas för att utveckla verksamheten. Vi är medvetna om att arbetet med pedagogisk dokumentation på förskolan inte behöver vara sammanknyttat med denna filosofi eller nödvändigtvis se ut på det sätt som vi i studien beskriver. Vi tror dock att arbete med pedagogisk dokumentation kräver en vilja att utveckla den verksamhet som bedrivs.

Vi tycker både att det känns lärorikt och relevant att genomföra den här studien och vår förhoppning är att få en bild av hur arbetet med pedagogisk dokumentation kan se ut på fältet. Vilka möjligheter och svårigheter förskollärarna ser i arbetet med pedagogisk dokumentation söker vi ta reda på. Vi vill även ta del av hur förskollärare på fältet har valt att lägga upp arbetet med pedagogisk dokumentation för att det skall bli ett verktyg för att utvärdera och utveckla verksamheten. Vår studie anser vi kan vara intressant att ta del av för såväl blivande som verksamma förskollärare som vill veta mer kring pedagogisk dokumentation som ett arbetsverktyg.

1.1 Syfte

Syftet med studien är att undersöka hur förskollärare uttrycker sig om vad som för dem kännetecknar pedagogisk dokumentation samt hur de arbetar med den i verksamheten.

1.1.1 Frågeställningar

- Vad säger förskollärarna att arbetet med pedagogisk dokumentation innefattar?
- Hur arbetar de med pedagogisk dokumentation?
- Vilka begränsningar och möjligheter ser förskollärarna i arbetet med pedagogisk dokumentation?

2 Teoretisk bakgrund och tidigare forskning

I den här delen har vi valt att börja med en begreppsförklaring som skall reda ut begreppet pedagogisk dokumentation, sedan kommer en redogörelse för Reggio Emilias filosofi, ursprunget för pedagogisk dokumentation och hur arbetet har vuxit fram i de svenska förskolorna. Till sist förklaras vad arbetet med pedagogisk dokumentation innefattar och hur den kan användas som ett arbetsverktyg.

2.1 Begreppsförklaring

Ett centralt begrepp i vår studie är vad som menas med pedagogisk dokumentation och vad som skiljer den från en dokumentation.

En dokumentation är en beskrivning av en process eller händelse, vad som har gjorts, vad som har sagts och hur förskollärare och barn har tänkt kring situationen (Elfström, Nilsson, Sterner & Wehner-Godée, 2008). För att dokumentationen skall bli pedagogisk skall den tas ett steg längre, där dokumentationen används som ett reflektions- och utvärderingsverktyg sida vid sida med de pågående processerna. Pedagogisk dokumentation handlar om att få en utgångspunkt för att arbeta framåt och utveckla verksamheten. Lenz Taguchi (1997) betonar vikten av att använda pedagogisk dokumentation som ett gemensamt reflektionsverktyg där både förskollärares, barns och föräldrars åsikter ses som viktiga.

2.2 Reggio Emilia

Nedan kommer en beskrivning av den filosofi och det arbetssätt som används på förskolor i den italienska staden Reggio Emilia. Dessa förskolors arbetssätt med dokumentation har varit med och inspirerat till det som i Sverige benämns pedagogisk dokumentation.

2.2.1 Historiskt

Folkskolläraren Loris Malaguzzi var den stora inspiratören och drivande kraften i de kommunala förskolorna i den italienska staden Reggio Emilia. Det hela började efter andra världskriget då människorna i den lilla staden Reggio Emilia startade ett uppbyggnadsarbete av sin stad. Minnena från kriget var tydliga och människorna ville skapa en ny pedagogisk filosofi byggd på att barn själva kan tänka och handla till skillnad mot den traditionella pedagogiken. År 1963 öppnades den första kommunala förskolan där Malaguzzi fick i uppdrag att utveckla och leda den kommunala barnomsorgen i Reggio Emilia vilket han gjorde fram till sin död (Barsotti, 2004; Dahlgren & Åsén, 1998).

2.2.2 En filosofi- inte en pedagogik

Reggio Emilia är inte en pedagogik med specifika metoder utan en filosofi som representerar ett synsätt och förhållningssätt till barns lärande och deras inneboende förmågor. Risken med att Reggio Emilia filosofin inte har en specifik metod utan utmärks av ett förhållningssätt är att det blir många olika tolkningar på vad den egentligen innebär (Barsotti, 2004). Det grundläggande synsättet inom Reggio Emilias filosofi är att i det pedagogiska arbetet hela tiden utgå från barnen, i deras erfarenheter och tankar och se barnet som rikt, med hundra språk (Dahlberg & Åsén, 1998). Barsotti (2004) beskriver hur Malaguzzi i en dikt har uttryckt att ett barn har hundra språk och förklarar att dikten har betydelsen att människan föds med möjligheter till en mängd uttryck och att alla sätt att uttrycka sig och färdigheter hör ihop och är beroende av varandra. När barnen övar sig i att använda sig av så många språk som möjligt, såsom bildspråk, drama, musikspråk, matematik, talspråk med mera, så får barnet tillgång till hela sin person och även tilltro till sin egen förmåga (Dahlberg & Åsén, 1998). Barnen ses i Reggio Emilias filosofi som kompetenta individer som vill utvecklas och tillsammans med en vuxen kan konstruera världen. Den vuxnes uppgift är inte bara att beskydda utan att utmana och föra dialog tillsammans med barnet. Att som vuxen ta

tillvara på den nyfikenhet som barnen har och även tillåta sig själv att följa sin nyfikenhet leder till att den vuxne blir medforskande tillsammans med barnet. En viktig utgångspunkt för ett bra pedagogiskt arbete är att förskolan är öppen mot omvärlden och inte blir avstängd mot den yttre världen eftersom samhället och händelser i världen hela tiden finns närvarande hos barnen och de vuxna. En förskola utan väggar med vuxna som finns med och ger barnet möjligheter tillåter barnen att göra nya upptäckter och utforska sin omgivning. Ett av de huvudsakliga dragen i Reggio Emiliias filosofi är att se förskolan som ett offentligt rum, där det förs ett offentligt samtal med andra (a.a.).

I Reggio Emiliias filosofi talas det om miljön som en tredje pedagog (Dahlberg & Åsén, 1998). Miljön kan, om den är inspirerande, ge barn möjlighet till ett aktivt undersökande och lärande. Den vuxnes uppgift blir ofta att planera och ge förutsättningar till lärande hos barnen, detta genom att organisera miljön kring barnen på ett utmanade sätt. Miljön skall i sin roll som den tredje pedagogen stödja, utmana och stimulera barnens kreativitet och lust (a.a.).

2.2.3 Pedagogisk dokumentation

Pedagogisk verksamhet behöver ständig bearbetning och reflektion för att kunna utvecklas och gå framåt (Dahlberg & Åsén, 1998). Pedagogisk dokumentation har använts som arbetsverktyg i Reggio Emilia de senaste 30 åren och den fungerar som utvärdering, arbetsutveckling, föräldrasamverkan och underlag för fortbildning. Den pedagogiska dokumentationens syfte inom Reggio Emilia är att vara utgångspunkten för barnens utforskande samt synliggöra barnens kompetenser (Lenz Taguchi, 1997). Genom att dokumentera med kamera, filmkamera, bandupptagningar och anteckningar kan de lärprocesser som sker synliggöras för föräldrar, personal, barn och allmänhet (Dahlberg & Åsén, 1998). När dokumentationen synliggörs öppnas det upp för en dialog där nya tankar utvecklas vilket leder till en pågående utvärdering av allt som sker i verksamheten.

2.3 Framväxt i Sverige

I följande stycken beskrivs hur arbetet med observation och dokumentation inom den svenska förskolan har förändrats. Arbetet har gått från barnobservationer där individens brister stått i fokus till att se ett behov av ett arbetsverktyg som kan utvärdera och utveckla verksamheten.

2.3.1 Barnobservationer

Att observera barns lärande är inget nytt arbetssätt i den svenska förskolan och observationer från ett utvecklingspsykologiskt perspektiv har en lång tradition (Lenz Taguchi, 1997; Wehner-Godée, 2005). I dessa observationer har fokus legat på det individuella barnets behov och haft som syfte att bedöma barnets utvecklingsnivå motoriskt, socialt, språkligt och emotionellt. Barnen granskades delvis ur ett bristperspektiv där brister hos barnet skulle synliggöras och sedan försöka kompenseras (Wehner-Godée, 2005). Åberg (Åberg & Lenz Taguchi, 2007) berättar om sitt arbete med den typen av observationer och förklarar att de använde sig av checklistor och mallar som visade vad barn vid en viss ålder förväntades klara av. Hon förklarar vidare att observationer genomfördes med jämna mellanrum och att listorna kryssades i allteftersom barnen lyckades genomföra de olika punkterna som till exempel att knyta skosnöret på egen hand. Dessa observationer användes både som underlag för föräldra- och utvecklingssamtal och för att förskollärarna skulle få en bättre förståelse för barns behov. Sedan mitten på 1980-talet blev även verksamheten en del i observationerna då man ville få syn på hur den kunde förändras för att stimulera den enskilda individens behov samt för att utveckla verksamheten som helhet (Lenz Taguchi, 1997).

2.3.2 Från dokumentation till pedagogisk dokumentation

Att förskollärarna dokumenterar den verksamhet som bedrivs på förskolan är ett bra sätt att ge föräldrarna information och ger dem möjligheten att ta del av vardagen på förskolan (Åberg & Lenz Taguchi, 2007). Genom att dokumentera händelser och processer som hänt med hjälp av foto, videokamera och barnens alster kan förskollärarna tillsammans med skriftliga berättelser eller kommentarer göra barnens utveckling synliggjord (Skolverket, 2008). Åberg förklarar att förskollärarna beskriver och formulerar verksamheten i ord genom att berätta om barnens lekar, vad de har sagt och tänkt. Dokumentationerna kan sättas upp på väggarna, hamna i barnens individuella pärmar där man kan följa deras utveckling och även användas vid kontakt med föräldrarna och vid utvecklingssamtal (Skolverket, 2008).

Under de senaste femton åren har det skett en stor förändring inom barnomsorgsfältet då det har gått från att vara en stark statligt styrd verksamhet till en lokalt styrd verksamhet vilket har lett till mer konkurrens mellan de olika enheterna (Lenz Taguchi, 1997). Samtidigt som denna omorganisation har skett har stora besparingskrav pressat förskollärare och beslutsfattare till samtal kring verksamhetens kvalitet. Det har blivit större krav från föräldrar och kommuner på att se den verksamhet som bedrivs och vad den kan erbjuda barnen. För förskollärarna har dessa förändringar gjort att det har blivit nödvändigt att synliggöra det arbete som redan görs och samtidigt utveckla det

pedagogiska arbetet utifrån de omställningar som har skett. Behovet av olika sätt att utvärdera verksamheten har blivit allt viktigare i svensk förskola (a.a.). Lpfö98 (Skolverket, 2006) tar upp att pedagogisk dokumentation kan användas för att synliggöra och utvärdera verksamheten. Verksamheten skall utgå från barnens intresse och skall vara en trygg miljö där barnen kan leka och lära och skall vila på en demokratisk grund.

Dahlberg och Åsén (1998) förklarar att de har sett ett stort intresse för det arbete som görs i Reggio Emilia och författarna ser det som ett uttryck för att allt fler ser nödvändigheten av att utveckla och förnya pedagogiken. De menar även att pedagogisk praktik måste vara föränderlig i relation till samhällsutvecklingen genom att utvecklas och förnyas i linje med den. Wehner-Godée (2005) förklarar att varje gång som det kommer ett nytt arbetssätt i ropet finns det en fara för att överföringen stannar vid en kopiering. Författaren menar att det redan finns exempel på förskolor där arbetet med pedagogisk dokumentation innebär att sätta upp dokumentationer och barnens alster på väggarna utan vidare reflektion.

2.4 Pedagogisk dokumentation enligt Reggio Emilia

Pedagogisk dokumentation är ett kollektivt arbetsverktyg som bygger på gemensamt reflektionsarbete (Lenz Taguchi, 1997). Det är ett arbetsverktyg som används för att synliggöra pågående processer som sker i verksamheten, barnens lärande, miljön och förskolläraernas arbete. För att synliggöra verksamheten krävs det att arbetet med dokumentationen är invävd i den dagliga pedagogiska verksamheten och inte ligger utanför (Dahlberg, 2002). Då det är ett kollektivt arbetsverktyg som bygger på det gemensamma reflektionsarbetet får det inte stanna vid att det enbart är vuxna som reflekterar utan att även barnen ibland skall vara delaktiga (Elfström et al, 2008). Genom arbetet med pedagogisk dokumentation får man syn på barnens lärande och via reflektionsarbetet kan sådant som vid första anblicken inte var synligt upptäckas. Vid arbetet med pedagogisk dokumentation är det barnen som står i fokus, det är dock inte meningen att bedöma vad barnen kan och inte kan utan fokus är att se miljön och sammanhanget kring barnen (Alnervik, 2009¹). Genom att fånga barnens idéer och intresse i pedagogisk dokumentation och sedan utveckla verksamheten utifrån det kan förskollärarna låta barnen ta makten över sitt eget lärande, vilket bör vara grunden i arbetet med pedagogisk dokumentation (Lenz Taguchi, 1997). Vid pedagogisk dokumentation får förskollärarna förutom att få syn på lärprocesserna hos barnen och

¹ *Pedagogisk dokumentation – kollegialt lärande*. Föreläsning på högskolan i Skövde.

miljön kring barnet även syn på sin egen betydelse och sitt eget lärande. Grunden i arbetet med pedagogisk dokumentation är att hela tiden gå tillbaka och se på det som skett, visa det för barnen och sedan arbeta vidare med det ytterligare.

2.4.1 Ett syfte med dokumentationen

Innan arbetet med dokumentationen kan börja behöver förskollärarna skapa ett syfte med dokumentationen där de funderar kring vad de vill fånga, varför de vill fånga det och vad det skall användas till (Wehner-Godée, 2005). För att få ut det mesta av dokumentationen är det viktigt att i förväg fundera kring vad som är av värde att dokumentera, att skapa frågeställningar eller att bestämma sig för en viss observationslinje, detta för att inte drunkna i dokumentation (Elfström et al, 2008). Även Alnervik (2009) förklarar att en frågeställning är nödvändig för att veta vad det är som eftersöks.

2.4.2 Att skapa en återspeglings av verkligheten – att dokumentera

När förskollärarna har ett bestämt syfte eller ser en lärprocess som uppstår i verksamheten börjar dokumentationsarbetet. Att skriva, fotografera och filma vad som sagts och gjorts är vanliga metoder (Elfström et al, 2008). Genom att dokumentera det som händer på förskolan blir barnens utveckling och verksamheten synliggjord (Skolverket, 2008). Det är av stor vikt att allas röst blir synliggjord i dokumentationen, inte bara vad barnen säger utan även vad förskollärarna säger (Alnervik, 2009). Det kan visa på vilka möjligheter som pedagoger har gett eller inte gett barnen.

Alnervik (2009) förklarar vidare att pedagogisk dokumentation inte går att göra på egen hand utan kräver ett samspel mellan flera parter. Föreläsaren menar att det är bra om materialet analyseras av någon annan än den som tagit bilderna då den förskollärare som har dokumenterat kan vara färgad av sin tolkning. Hon menar att vi aldrig kan skapa en helt objektiv bild, utan att vi genom våra olika tolkningar försöker komma så nära verkligheten som möjligt. Då en återspeglings av händelsen skapats i form av en dokumentation kan reflektionsarbetet kring den börja.

2.4.3 Reflektionsarbetet

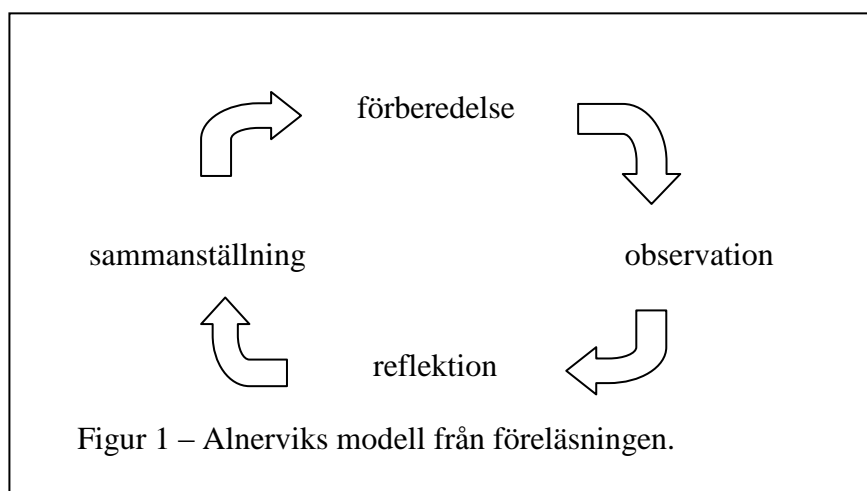
Även reflektionsarbetet skall vara en gemensam process där det är viktigt att det sker en reflekterande dialog mellan förskollärare, barn, föräldrar och andra vuxna (Lenz Taguchi, 1997). Alnervik (2009) betonar att det är en fördel om personerna som reflekterar inte tänker lika då fler tolkningar leder till nya sätt att se på verksamheten. Genom att reflektera kring de processer som har dokumenterats får förskollärarna mer kunskaper om barnens olika sätt att utforska världen, konstruera och omkonstruera

kunskaper (Wehner-Godée, 2005). Med hjälp av den här kunskapen kan förskollärarna utmana barnen på en individuellt anpassad nivå och möjliggöra ytterligare lärande. Pedagogisk dokumentation handlar även om att göra barnet medveten om sin egen läroprocess och Lenz Taguchi (1997) menar att genom det här arbetssättet ges barnet möjlighet att ta makten över sitt eget lärande då barnens tankar och lärande skall vara utgångspunkten. Arbetet med pedagogisk dokumentation används även för att utveckla verksamheten genom att reflektera kring hur till exempel miljön kan ändras för att förbättra lärande.

Dokumentationen som visar vad som skett skall vara ett underlag för hur förskollärarna skall ta nästa steg och arbeta vidare genom att göra det osynliga synligt och att försöka förstå den verksamhet som vi befinner oss i (Lenz Taguchi, 1997). Det kan vara svårt att se sin egen verksamhet då man står mitt i den och dokumentationen kan vara ett sätt att se vad som händer och sades gång på gång. Viktigt att fundera kring är vad vi ser och vad vi inte ser i vår egen verksamhet. Arbetet med pedagogisk dokumentation kan ge information om vår verksamheten, barnen och förskollärarna står just nu och hur det fortsatta arbetet kan utformas (a.a.). I arbetet med pedagogisk dokumentation skapas en form av rullande planering som bygger på barnens upplevelser och intressen som synliggörs genom dokumentationen och som blir utgångspunkt för vad som sedan planeras (Wehner-Godée, 2005).

2.4.4 Pedagogisk dokumentation – en tankemodell

Alnervik (2009) visade under sin föreläsning en modell (se figur 1) kring arbetet med pedagogisk dokumentation där den ständiga processen synliggörs. Utifrån det reflektionsarbete som har gjorts kring dokumentationen inleds nya förberedelser som leder till nya reflektioner.

2.4.5 För att synliggöra verksamheten

Vid pedagogisk dokumentation är det av stor vikt att förskollärarna är lyhörda för barnens tankar, åsikter och låter barnen vara de som driver processen framåt. Genom att arbeta på det sättet är det barnens egna lärprocesser som synliggörs (Alnervik, 2009). Det är barnen som skall stå i fokus i verksamheten på förskolan och de blir det när de vuxna låter barnen ta makt över sitt eget lärande. Vid pedagogisk dokumentation är det just detta som möjliggörs, barnen får möjlighet att ta makten över sitt eget lärande (Lenz Taguchi, 1997). Utifrån dokumentationen får barnen möjlighet att minnas, återbesöka och reflektera över sina egna lärprocesser (Dahlberg, 2002). Dokumentationen kan bli ett utgångsläge för nya frågor och undersökningar då förskollärarna utifrån barnens tankar kan se det som intresserar barnen och utveckla arbetet med hänsyn till dem (Elfström et al, 2008).

Lenz Taguchi (1997) beskriver att förskollärarens roll vid pedagogisk dokumentation är att ta ett steg tillbaka och bli en medupptäckare tillsammans med barnen (jfr Dahlberg & Åsén 1998). Genom att förskollärarna kritiskt granskar sin egen roll i dokumentationen görs förskollärarna medvetna om vilka föreställningar och förhållningssätt de själva har och hur dessa påverkar och formar barnen. Genom att göra det får de lättare syn på vilken syn de själva har på barnen i den pedagogiska verksamheten (Dahlberg, 2002). Förskollärarna får möjlighet att se varje barns upptäckter och lärprocesser i arbetet med pedagogisk dokumentation (Wehner-Godée, 2005; Dahlberg, 2002). Med det reflekterande förhållningssättet till praktiken menar Dahlberg (2002) att det skapas möjlighet till att förändra och utveckla den pedagogiska verksamheten. Då förskollärarna tar en observerande roll dokumenterar de dels vad barnen gör och dels vad förskolläraren själv gör. Genom det får de syn på kommunikationen, handlingarna och lärandets utveckling samt ser konsekvenserna av sitt eget handlande. Dahlberg och Åsén (1998) beskriver att det viktigaste syftet för pedagogisk dokumentation är att skapa en utgångspunkt för gemensam reflektion hos förskollärarna. I det kollektiva reflektionsarbetet gäller det därför att tillsammans fundera över vad som skett, vilket lärande som möjliggjorts och vad som kan behöva förändras.

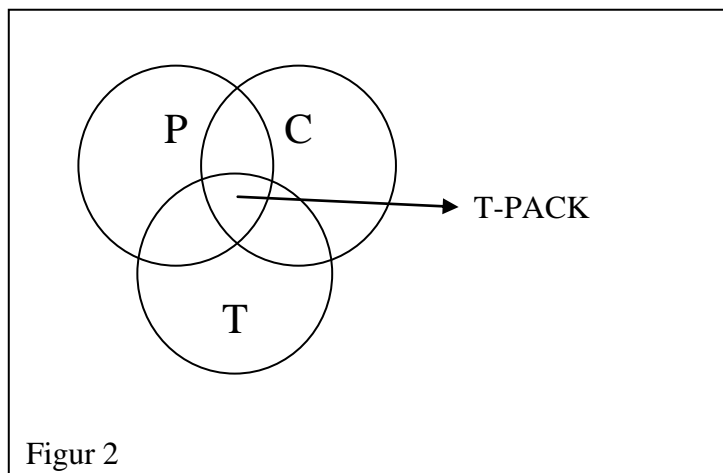
Vi blir påverkade av den miljö vi befinner oss i vilken kan utmana och tilltala oss eller utgöra ett hinder (Wehner-Godée, 2005). Dokumentation och reflektion kring den fysiska miljön på förskolan är en viktig del för att få syn på vilka lärandemöjligheter som finns. Vikten av att fundera kring varför vi organiserar rummen som vi gör och hur barnen utnyttjar miljön under dagen betonar Lenz Taguchi (1997) och förklarar att miljön skall vara som en extra och aktiv pedagog genom att den skall utmana barnen till lärande. Förskollärare bör fundera kring om miljön ger barnen möjlighet till att vara kompetenta, nyfikna och utforskande (Åberg & Lenz Taguchi, 2007). Barnen själva bör kunna styra vad de kan göra på förskolan genom att material finns tillgängligt för dem. Det material som finns framme avgör vad barnen kan göra och påverkar därmed deras lärande (Alnervik, 2009). Genom att dokumentera vad och var barnen leker respektive

inte leker och vilka material som de använder respektive inte använder kan miljön anpassas efter den aktuella barngruppen (Åberg & Lenz Taguchi, 2007). De olika rummen kan behöva ändras från en barngrupp till en annan, till exempel kanske inte dockvrån alltid är en nödvändig del i den fysiska miljön på förskolan. Barnens behov skall vara i centrum då förskollärarna utformar miljön och förskolans väggar bör berätta om den verksamhet som bedrivs genom att den pedagogiska dokumentationen finns upphängd.

3 Teoretisk utgångspunkt

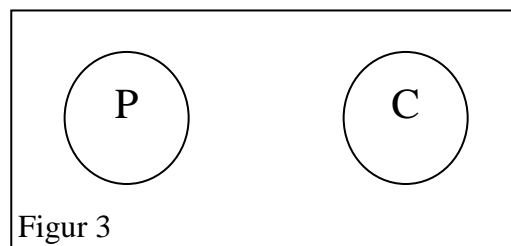
Som teoretisk utgångspunkt har vi valt att arbeta med T-PACK modellen (se figur 2) för att kategorisera vårt resultat. T-PACK är ursprungligen en modell av Schulman men vi hänvisar här till en studie av Koehler och Mishra (2009) som förklarar och som bygger på Schulmans teori. Vi har valt T-PACK modellen eftersom arbetet med dokumentation på förskolan ofta görs med hjälp av digitala verktyg. Lärarens sätt att använda teknik i undervisningen fokuseras i denna modell.

T-PACK är en modell som visar på lärarens kompetens kring användandet av tekniken i undervisningen. Koehler och Mishra (2009) menar att en utveckling av T-PACK är avgörande för att undervisningen med teknik skall bli effektiv. De talar om att lärare ofta har otillräckliga kunskaper vad gäller teknik och att de inte ser nyttan med den för undervisningen och inlärningen. Det leder till att tekniken inte blir en naturlig del av undervisningen utan istället ses som något eget vid sidan av den. Tidigare har penna och papper varit en teknik för undervisning och inlärning, denna teknik ses som införlivad och självklar och nu är det istället den digitala tekniken som skall integreras i undervisningen. Med teknik menar författarna digital teknik såsom dator, kamera med mera.

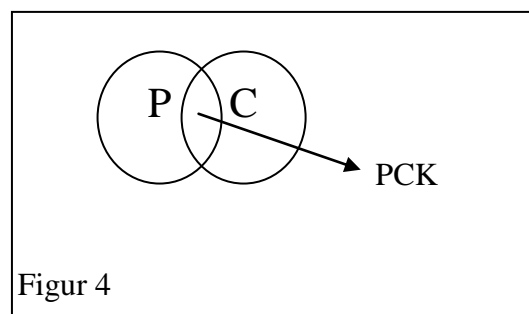

3.1 Förklaring

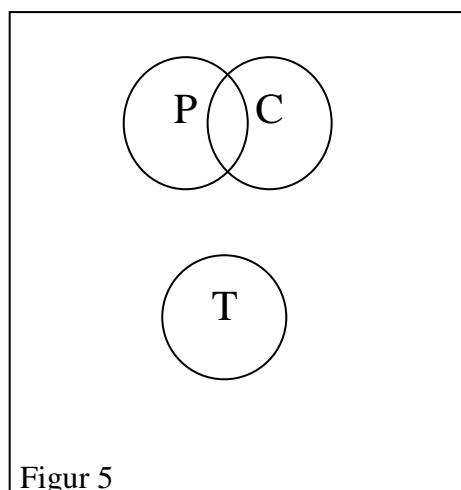
P står för *pedagogical* och är de metoder som används i undervisningen. Läraren bör ha kunskap om hur elever lär för att välja vilka metoder som bör användas. C står för *content knowledge*, det är den ämneskunskap som läraren har vilket blir innehållet i undervisningen (se figur 3).

När P och C samverkar kallas det för PCK. Där kan man inte specifikt urskilja vad det är som är metod och vad det är som är innehåll, båda samverkar och påverkas av varandra. Ämnesinnehållet påverkar vilken metod som är bäst lämpad för att lärande skall ske, metoden påverkar samtidigt hur ämnesinnehållet blir (se figur 4).

Koehler och Mishra (2009) menar att *technology* (T) ofta hamnar vid sidan av vilket förklarades tidigare (se figur 5). De menar att läraren kan ha kunskap om de tre delarna individuellt men för att det skall bli en effektiv undervisning med teknik krävs det att läraren ser de som en helhet vilket blir T-PACK (Technology, Pedagogical And Content Knowledge) (se figur 2). Tekniken ses då inte som en svårighet utan som en naturlig del i undervisningen som främjar elevernas lärande och förståelse (a.a.).

3.2 Användning i studien

I vår användning av T-PACK modellen har vi valt att fokusera vid tekniken och vikten av att den integreras med det arbete som görs på förskolan i samband med pedagogisk dokumentation. PCK (se figur 4) tänker vi är förskollärarens förhållningssätt där valt innehåll och metod påverkas av mitt sätt att se på hur barn lär. Arbetet med pedagogisk dokumentation anser vi är sammankopplat med teknik då förskollärare med hjälp av den skall fånga det lärande som sker, användandet av miljön med mera på förskolan. Vi ser det som viktigt att arbetet med till exempel kameran fungerar friktionsfritt för att inte dokumenterandet skall ses som en tung del i arbetet, att förskolläraren behärskar de funktioner som finns och vet vilka knappar som skall användas. T-PACK ser vi som en förklaring på hur tekniken antingen kan ses som en svårighet i arbetet (se figur 5) eller som en naturlig och integrerad del i arbetet (se figur 2). För att utveckla T-PACK menar

vi att det krävs att förskolläraren har utvecklat PCK och kunskaper om tekniken som används i arbetet. Vi är medvetna om att modellen egentligen handlar om hur läraren använder tekniken i sin undervisning i skolan men vi har valt att se den utifrån en förskollärares sätt att integrera tekniken i dokumenterandet av den verksamhet som bedrivs.

4 Metod

I metodavsnittet kommer vi att redogöra för vilka metoder vi har använt i vår studie.

4.1 Metodval

Vi har valt att arbeta utifrån en kvalitativ ansats. Inom det kvalitativa synsättet eftersträvas att tolka och förstå det resultat som framkommer i motsats till att generalisera, förklara och förutsäga (Stukát, 2005). Att ta reda på hur människor upplever sin värld är av intresse inom den här metoden och målet är att få en insikt inom valt område (Bell, 2000). I vår studie vill vi ta del av hur förskollärare upplever sitt arbete med pedagogisk dokumentation och vad de ser för möjligheter och svårigheter med det.

Inom den kvalitativa ansatsen är djupintervju och öppen intervju användbara instrument då viljan är att beskriva och förstå det enskilda fallet (Stukát, 2005). Vi valde därför att använda oss av intervjuer som insamlingsteknik. Författaren beskriver strukturerade och ostrukturerade intervjuer. Han förklarar att en strukturerad intervju består av ett fastställt frågeschema med bestämd ordningsföljd medan ostrukturerad intervju bygger på ett antal huvudfrågor som kompletteras med följdfrågor beroende på situationen. Författaren menar vidare att den ostrukturerade formen ger möjlighet till ett djupare innehåll i intervjun. Vi valde att använda oss av semistrukturerade intervjuer som är en blandning av de tidigare nämnda intervjuformerna då vi hade en bestämd frågeordning men som ibland frångicks då förskollärarna kunde besvara flera frågor i ett svar. Istället för att ställa alla frågor och få liknande svar valde vi då att hoppa över de frågor som redan besvarats. Vi använde oss även av följdfrågor då vi ville få mer utvecklande svar.

4.2 Urval

Vi intervjuade fyra förskollärare från fyra olika förskolor. En gemensam nämnare i urvalet är att alla har läst eller läser kursen *Pedagogisk dokumentation med IT-stöd* på Högskolan i Skövde, vilket vi hoppas leder till att deras arbete med pedagogisk

dokumentation finns med som en tydlig del i deras verksamhet. Genom att alla har läst eller läser samma kurs blir det intressant att se hur kursens innehåll har påverkat deras arbete med pedagogisk dokumentation. Det blev fyra kvinnor som intervjuades vilket vi inte hade någon avsikt med utan det snarare föll sig så. Två av de intervjuade förskollärarna arbetar på Reggio Emilia-inspirerade förskolor och en tredje har tidigare läst Reggio Emilia-kurser vilket inte var avsiktligt vid urvalet. Kursen på högskolan är även den Reggio Emilia-inspirerad då det pratas om filosofin och deras arbetssätt under kursens gång. Genom att våra respondenter alla har fått ta del av detta Reggio Emilia innehåll och att vissa även hade tidigare erfarenheter av filosofin har detta lett till att vår studie har blivit betonad av Reggio Emilia och deras arbete med pedagogisk dokumentation.

4.2.1 Pilotstudie

Innan intervjuerna genomfördes på de utvalda förskollärarna valde vi att genomföra en pilotintervju på en verksam förskollärare som vi har personlig bekantskap med. Detta för att kontrollera att de intervjufrågor vi formulerat verkligen skulle ge oss svar på våra frågeställningar. Minst en pilotintervju bör göras för att undersöka hur intervjufrågorna fungerar samt för att intervjuaren skall få träna på att ställa frågorna (Bell, 2000). Pilotintervjun genomfördes via telefon och varade i ungefär 20 minuter. Frågorna ställdes utifrån frågeschemat och följdfrågor anpassades efter intervjun. Efter att pilotintervjun genomförts bestämde vi oss för att inte ändra vårt frågeschema (se bilaga 1).

4.2.2 Presentation av respondenter

Nedan presenteras de fyra förskollärarna som intervjuats i vår studie och en beskrivning av den verksamhet som de arbetar i. De intervjuade arbetar alla på olika förskolor och som tidigare nämnts har alla läst eller läser kursen *Pedagogisk dokumentation med IT-stöd* på högskolan i Skövde.

Förskollärare A, i studien kallad Anna, är 42 år och har arbetat som förskollärare i 16 år. Hon arbetar på en Reggio Emilia-inspirerad förskola som pedagogista men även som förskollärare på avdelning. I sitt arbete som pedagogista arbetar hon med personal från flera avdelningar och fungerar som vägledare för att utveckla verksamheten som bedrivs. Förskolan är byggd efter Reggio Emilias filosofi där till exempel material finns inom räckhåll för barnen. Pedagogisk dokumentation är ett vardagligt arbetsverktyg på förskolan. Förskolläraren har arbetat med Reggio Emilia och pedagogisk dokumentation i cirka 10 år och läste kursen på högskolan i Skövde år 2007.

Förskollärare B, i studien kallad Britta, är 27 år och har arbetat som förskollärare i fyra år. Även hon arbetar på en Reggio Emilia-inspirerad förskola som även den är uppbyggd utefter filosofin. På förskolan genomsyras arbetet av pedagogisk dokumentation. Genom sin lärarutbildning kom förskolläraren i kontakt med pedagogisk dokumentation och även genom Reggio Emilia-kurser. Hon läste kursen på högskolan i Skövde år 2008.

Förskollärare C, i studien kallad Clara, är 40 år och har arbetat som förskollärare i 21 år. Förskolan är för tillfället inne i en omorganisation där två syskonavdelningar skall bli till tre åldersindelade avdelningar. Den här förskolläraren har tidigare kommit i kontakt med pedagogisk dokumentation via föreläsningar men det var först då hon och hennes arbetslag läste kursen på högskolan i Skövde år 2008 som de började arbeta med det.

Förskollärare D, i studien kallad Daniella, är 37 år och har arbetat som förskollärare i nio år. Hon uppmärksammade arbetet med pedagogisk dokumentation för fyra år sen genom Reggio Emilia-kurser och läser nu kursen på högskolan i Skövde. Hon är den enda i sitt arbetslag som läser kursen för tillfället och på förskolan är pedagogisk dokumentation ett nytt sätt att arbeta och är ännu inte helt anammat. Förskollärarens förhoppning är att fler i arbetslaget skall ges möjligheten att tillägna sig kursen.

4.3 Genomförande

Vi kontaktade de fyra förskollärarna via mail och telefon för att berättade om studiens syfte och frågade om de var intresserade av att medverka i en intervju. Alla de tillfrågade valde att medverka och datum och tid för intervjuerna bestämdes vid ett senare tillfälle.

Intervjuerna genomfördes enskilt med en intervjuare och en respondent på respektive förskola eller annan av respondenterna vald plats. Starrin och Svensson (1994) betonar att det är viktigt att fundera kring vad intervjusituationen betyder för respondenten. En situation som innebär trygghet för en person kan betyda motsatsen för någon annan. Vi valde därför att göra intervjuerna på platser valda av respondenterna för att ge dem möjligheten till att känna sig så bekväma som möjligt. Intervjuerna genomfördes på en avskild plats för att undvika störningsmoment under intervjun. Varje intervju tog mellan 30 och 50 minuter. En intervju blir aldrig helt lik någon annan då personerna som intervjuas är olika (a.a.). Intervjuernas längd och antalet frågor blir beroende av informationen som söks och avslutas då forskaren har fått det material som han/hon behöver. Det är nödvändigt att kunna gå tillbaka i intervjumaterialet, därför är det av stor vikt att intervjun dokumenteras väl (Forsman, 1997; Starrin & Svensson 1994). Forsman påpekar att antecknande för hand kan bli till ett störningsmoment för den

intervjuade. Därför valde vi att spela in våra intervjuer med hjälp av inspelningsmekanik, diktafon och mobiltelefon användes. Genom att spela in intervjuerna kunde vi vara säkra på att få med hela samtalet utan att behöva distraheras av att anteckna och samtidigt fokusera mer på respondentens svar.

4.4 Analys

Analysen i en kvalitativ studie skall syfta till att urskilja ännu okända eller otillräckligt kända företeelser, egenskaper och innerbörder (Starrin och Svensson 1994). Det som kan framträda vid analysen är variationer och strukturer hos dessa. Första steget i vår analys var att transkribera våra intervjuer ordagrant och att läsa dem. Vi läste igenom dem flertalet gånger för att bekanta oss med det empiriska materialet och för att finna det som vid första anblick inte framträdde vilket Stukát (2005) förklarar skall göras i analysen. Vi markerade det som vi ansåg som relevant för studien i materialet för att försöka få syn på det centrala i varje svar och i intervjun som helhet.

För att skapa struktur och för att kunna undersöka intervjuerna och se de likheter och skillnader som fanns i förskollärarnas svar skapade vi ett översiktsschema (se bilaga 2) i Word. Starrin och Svensson (1994) beskriver att vid analys skall delarna plockas isär och undersökas och relateras till varandra vilket vi gjorde med hjälp av översiktsschemat. I översiktsschemat fyllde vi i de olika svaren och skapade även två extra kolumner där dels övriga resonemang som förskollärarna tagit upp under intervjuerna framkom samt våra egna reflektioner utifrån det sagda i intervjun. För att få syn på eventuella likheter och skillnader arbetade vi med schemat och försökte se mönster och möjliga indelningar av svaren. Vi tittade närmare på hur förskollärarna förklarade sitt arbete med pedagogisk dokumentation och vad de återkom till i sina svar. Vi kunde där se två olika sätt att tala om arbetet. Genom vår handledare blev vi uppmärksammade om en modell (T-PACK, som förklarades i Teoretisk utgångspunkt) som vi använde oss av för att synliggöra och förklara delar av resultatet. I resultatet valde vi att strukturera innehållet till stor del efter våra frågeställningar för att tydligt återkoppla till studiens syfte.

4.5 Trovärdighet

Inför intervjuerna hade vi läst litteratur kring ämnet både för att skapa en föreställning om vilka svar respondenterna skulle kunna ge, för att kunna ställa passande följdfrågor samt för att kunna ställa frågor för att utveckla deras svar. Den genomförda pilotstudien gav oss en uppfattning om hur intervjuerna skulle kunna utforma sig och vi kände genom den att våra frågor gav möjlighet till att besvara vårt syfte. För att få fram ett så trovärdigt resultat som möjligt i vår studie försökte vi att inte påverka våra respondenters svar i någon speciell riktning genom att exempelvis ställa ledande frågor. Vi inser dock att vi alltid är färgade av våra egna kunskaper och föreställningar kring respondenterna och deras svar vilket Starrin och Svensson (1994) även förklarar. Vi försökte att skapa en tillåtande och lugn intervjusituation för att respondenterna skulle känna sig så bekväma som möjligt. Genom att visa intresse och nyfikenhet för respondenternas tankegångar och arbete ville vi skapa en tillåtande känsla för att de inte skulle känna sig bedömda. Vår förhoppning var att det skulle leda till att respondenten gav så verklighetstroga svar som möjligt om sitt arbete med pedagogisk dokumentation.

Intervjuerna spelades in för att vårt analysarbete av materialet skulle leda till ett trovärdigt resultat. Genom att spela in och skriva ner det som sagts under intervjuerna kunde vi med fördel lyssna och läsa dem flera gånger under analysarbetets gång då vi försökte tolka respondenternas svar. Om vi istället hade valt att enbart anteckna hade vi redan under intervjun tvingats sova bort innehåll då vi inte hade kunnat anteckna allt som sades. En kvalitativ metod kan aldrig vara objektiv utan formas alltid av forskarens förförståelse, egna tankar och känslor i analysarbetet (Stukát, 2005). Vi har dock försökt att skapa en så tillförlitlig tolkning som möjligt då vi har analyserat genom att utgå från det inspelade material som vi har. För att skapa ett än mer trovärdigt resultat hade intervjuerna kunnat kompletteras med att ta del av de olika förskolornas pedagogiska dokumentationer samt observationer av arbetslagens arbete. Då detta inte var möjligt inom studiens planerade tidsram valde vi att förlita oss på att det empiriska material som vi samlat in genom intervjuer.

Trovärdigheten av de slutsatser som har gjorts kan påverkas av studiens omfång. Utifrån våra fyra respondenter har mönster framkommit som tolkats och lett till ett resultat. Fler intervjuer eller andra respondenter hade kunnat leda till ett annat resultat, men utifrån det empiriska material som samlats in anser vi att de tolkningar som gjorts i diskussionen kan göras.

4.6 Forskningsetik

Det finns fyra huvudkrav som skall följas vid forskning och vetenskapliga studier för att undvika att etiska komplikationer uppkommer: informations-, samtyckes-, konfidentialitets- och nyttjandekravet (Stukát 2005; Vetenskapsrådet 2002). Informationskravet innebär att de medverkande i studien skall få reda på syftet med studien och samtyckeskravet betyder att de skall delta frivilligt. Enligt konfidentialitetskravet skall ingen obehörig kunna få tag på uppgifterna om deltagarna och nyttjandekravet innebär att det insamlade materialet inte skall användas till något annat än vetenskapliga syften. Eftersom vi har valt att följa Vetenskapsrådets (2002) riktlinjer för att undvika att etiska komplikationer uppkommer informerades respondenterna innan intervjuens start om studiens syfte i stora drag. Då de alla visade samtycke till att medverka i studien informerades de om att de under studiens gång kunde avbryta sin medverkan om de önskade. Vi berättade även att materialet skulle hanteras konfidentiellt, genom att uppgifterna skulle avidentifieras och genom att fiktiva namn skulle skapas, och att ingen utomstående skulle få ta del av materialet samt att det endast skulle användas i studien.

5 Resultat

Nedan kommer vi att presentera vad förskollärarna anser att pedagogisk dokumentation innefattar, hur arbetet med pedagogisk dokumentation ser ut, deras arbete kopplat till T-PACK modellen samt vad de ser för möjligheter och begränsningar i arbetet.

Förskollärarna har en snarlik syn på vad syftet med pedagogisk dokumentation är och vad det är. De arbetar med arbetsverktyget i olika utsträckning i sitt arbete och ser olika på vikten av arbetsverktyget för utvecklingen av verksamheten. Under kursen på högskolan i Skövde har de tillägnat sig olika kunskaper som leder till att deras arbete utvecklats på olika sätt. De ser begränsningar i arbetet med pedagogisk dokumentation men framförallt möjligheter där förskollärarnas egen inställning påverkar hur arbetet ser ut.

5.1 Vad innefattar pedagogisk dokumentation?

När förskollärarna ombeds att förklara hur de ser på pedagogisk dokumentation är svaren samstämmiga. Förskollärarna menar att det som gör en dokumentation pedagogisk är det fortsatta arbetet med den, att den visar på lärande och att förskolläraren kan planera utefter vad som framkommit i dokumentationen.

Jag tycker att det blir en pedagogisk dokumentation när du tar tillbaka den och arbetar med den, du tittar på vad som har hänt (Anna).

För att den ska bli pedagogisk så måste man arbeta med den, att man använder den som ett verktyg (Britta).

En pedagogisk dokumentation visar mer på lärandet, att man har fokus på det (Daniella).

En pedagogisk dokumentation det tycker jag är när jag kan lägga upp mitt arbete utifrån den dokumentationen som jag har gjort (Clara).

Syftet med att arbeta med pedagogisk dokumentation menar förskollärarna handlar om att tydliggöra och få syn på barns lärande, att barnen själva får syn på sin egen läroprocess och att de själva får syn på vad som händer i deras verksamhet.

Att få se och tydliggöra barnens lärandeprocesser... få tag i lärandet alltså vad det är som händer och sker just nu (Anna).

Synliggöra lärandet för vad barnen gör och för vad vi gör i vår verksamhet... att barnen får se det som de gör, det blir ju ganska tydligt för dem med att få se hur de lär sig och hur deras processer till kunskap ser ut (Britta).

Då är det ju att man ska tydliggöra barns lärande... att jag ska lära mig och se barns lärande... att de ser sin egen process lite grann (Clara).

Att man ska se ett lärande och utveckling (Daniella).

På frågan varför förskollärare bör arbeta med pedagogisk dokumentation nämns återigen att barnen skall få syn på sitt eget lärande men en stark betoning finns även på att förskolläraren skall utvecklas i sitt arbete. Genom att arbeta med pedagogisk dokumentation menar de att kan arbeta vidare på ett meningsfullt sätt då barnens intresse och idéer står i fokus.

Det är utvecklande... man ser barnen på ett annat sätt... o så är det spännande. Och sen är det ju även bra för barnen om de kan reflektera över sitt eget lärande, jag tror att de lär sig mycket på det (Daniella).

För att utvecklas vidare som pedagoger, du måste tänka till som pedagog, hur ska jag gå vidare här... här utgår du från barnen... du är inte en pedagog som går in och har ett färdigt svar utan du är en medupptäckare med barnen (Clara).

Ja, gör man inte det så stannar man ju i arbetet anser jag. Jag menar du ser ju inte direkt vad du gör, alltså varken för egen del eller för arbetslagets del eller du ser ju inte vad barnen gör (Britta).

Annars har man inget arbete att gå vidare med... om du inte använder dig av pedagogisk dokumentation så kan du heller inte få syn på ett lärande eller varför det sker. Då blir det bara ett

konstaterande... jag tror att det är väldigt viktigt att vi arbetar med det, varför vi gör som vi gör och att vi möts i den reflektionen som pedagoger (Anna).

Förskollärarna resonerar olika kring vad som är viktigt att tänka på då man dokumenterar. Britta menar att det är viktigt att fånga en process och ett sammanhang då man dokumenterar som sedan diskuteras. Hon betonar även att det är viktigt att pedagogisk dokumentation ses som ett arbetsverktyg som kompletterar verksamheten och inte som något utöver. Clara menar att det är viktigt att ha en tanke bakom dokumentationen och veta vad det är som eftersöks. Även Anna pratar om vikten att ha fokus och att vara väl förberedd genom att ha tekniska verktyg på plats. Daniella förklarar att hon tycker att det är viktigt att inte lägga in för mycket egna tolkningar då dokumentationen sammanställs utan att den skall visa på vad det är som händer. Hon menar att det är bättre att den som läser eller tittar på dokumentationen får göra sina egna tolkningar. Daniella betonar även att det är viktigt att barnen vill vara med på bilderna i dokumentationen och att det inte får vara något kränkande som visas.

5.2 Arbetets utformning och omfattning

De fyra förskollärarna är överens om att en dokumentation behöver reflekteras kring för att den skall bli en pedagogisk dokumentation. Förskollärarna uttrycker att pedagogisk dokumentation är ett kollektivt arbetsverktyg där dokumentationen av verksamheten skall reflekteras mellan flera parter. De talar om reflektion inom arbetslaget och med barnen och Britta tar även upp reflektion med föräldrar. De andra menar snarare att den pedagogiska dokumentationen kan ge föräldrarna en förståelse för vad som görs på förskolan då den finns uppsatt. Britta nämner även att de på hennes förskola även använder sin dokumentation ute i samhället för att visa verksamheten som bedrivs på förskolan.

Det blir ett arbetsverktyg för både pedagoger och barn, för barnen ska ju också vara med i den resan (Anna).

Dels att barnen kan reflektera över en händelse men även vi personal, att vi kan reflektera kring en dokumentation och liksom lära oss mer (Daniella).

Man måste antingen med barnen eller föräldrarna eller med kollegor eller någon annan liksom reflektera om den...(Britta).

Pedagogisk dokumentation ses av förskollärarna som en process och som en ständig utveckling av verksamheten. Anna liknar processen vid ett snurrhjul där hon menar att dokumentationen reflekteras kring flera gånger, på olika sätt och av olika personer vilket ständigt ger nya frågor och sätt att se som leder till nya reflektioner.

I arbetet med pedagogisk dokumentation skall barnet få syn på sitt eget lärande och förskollärarna skall få syn på barnens olika lärprocesser. De ser även att processen fortsätter då barnen tittar på pedagogisk dokumentation som sitter uppsatt på väggar eller i barnens pärmar. De förklarar att barnen kan se sitt och andras lärande och bli inspirerade till att lära. Förskollärarna ser barnen som viktiga delar i reflektionsarbetet och de återkommer ständigt till att det är de som skall vara utgångspunkten i allt arbete med pedagogisk dokumentation.

Det blir ett tydligt sätt för barnen att få syn på sitt lärande... de får beskriva sin egen process... de blir medvetna om sitt eget lärande (Anna).

Det är ju bra för barnen om de kan reflektera över sitt eget lärande, jag tror att de lära sig mycket på det (Daniella).

Förskollärarna är överens om att det inte är något bestämt tillfälle under dagen som skall dokumenteras såsom till exempel samlingar utan att det handlar om att hitta det lärande som sker i verksamheten och se hur verksamheten kan utvecklas. Anna menar att dokumenterandet antingen kan ske planerat eller spontant. Förskollärarna menar att de kan dokumentera enskilda barn, flera barn, rutinsituationer, leken, hur ett särskilt rum används med mera.

Det finns nog inget som vi inte dokumenterar (Britta).

I hur stor utsträckning förskollärarna använder sig av pedagogisk dokumentation varierar. Britta berättar att kameran alltid finns med dem under dagen och att de tar mycket kort under en dag. Reflektionen sker sedan tillsammans med barnen eller mellan personal på avsatt reflektionstid. Anna menar att pedagogisk dokumentation är ett levande arbetsverktyg utan start och sluttid och att reflekterandet sker mellan barn och förskollärare hela tiden. Daniella berättar att hon än så länge inte arbetar särskilt mycket med pedagogisk dokumentation och hon förklarar att det är svårt för henne att reflektera tillsammans med sina kollegor då de inte har samma grund då hon är ensam om att läsa kursen på högskolan. Hennes förhoppning är dock att användningen skall öka. Clara menar att hon och hennes arbetslag för tillfället arbetar för lite med pedagogisk dokumentation. Hon menar att den omorganisation som hon är inne i just nu gör att arbetet lagts på is men menar att hon i framtiden vill att hennes arbete skall genomsyras av arbetsverktyget. Det verkar som om Claras och Daniellas arbete inte präglas av

pedagogisk dokumentation på samma sätt som Annas och Brittas gör som menar att det är arbetet med pedagogisk dokumentation som driver deras olika verksamheter framåt.

Precis som snickaren har sin hammare så har vi vår pedagogiska dokumentation (Britta).

Åh det är ju mitt arbetsverktyg för att komma vidare som pedagog... jag skulle inte kunna jobba utan pedagogisk dokumentation (Anna).

5.3 Olika kunskaper genom kursen på högskolan i Skövde

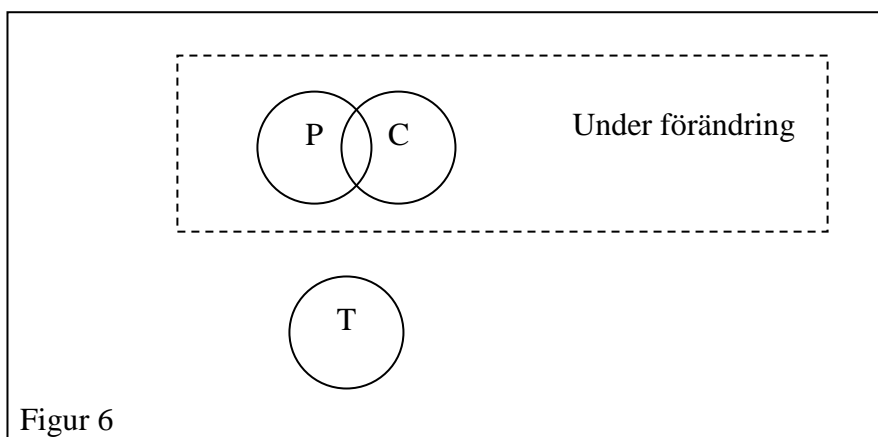
Under intervjuerna berättar förskollärarna om olika kunskaper som de förvärvat genom kursen *Pedagogisk dokumentation med IT-stöd* på högskolan i Skövde. Kursen är som tidigare nämnts Reggio Emilia betonad och var från början en påbyggnadskurs på en Reggio Emilia-utbildning. Det förhållningssätt som det pratas om att förskollärarna har respektive utvecklar är alltså ett Reggio Emilia-inspirerat förhållningssätt.

5.3.1 Utvecklar ett förhållningssätt under kursen

Två av förskollärarna, Clara och Daniella, berättar att de under kursen på högskolan fick en ändrad syn på hur lärande kan uppmärksammas och synliggöras. Genom kursen och kurslitteraturen har de tagit del av Reggio Emilias filosofi och förhållningssätt till barns lärande och börjat förändra sitt eget förhållningssätt utifrån det. De förklarar att de har fått ett nytt sätt att se på sitt arbete där de istället utgår från barnens idéer och intresse i verksamheten. Clara betonar vikten av att ta tillvara på detta då förskolläraren skall vara som en medupptäckare i det som intresserar barnen.

De här barnen är inte intresserade av löv utan av stora bilar... jag kan inte allt om stora bilar utan jag måste ju upptäcka det här tillsammans med barnen (Clara).

De här förskollärarna talar mer än de andra två om själva görandet, dokumenterandet. De pratar om att hitta lärprocesser och hur de fångar dem med hjälp av kameran. Daniella tar även upp att det är tidskrävande att sammanställa dokumentationerna vid datorn.

Genom att de här två förskollärarna mötte ett nytt sätt att tänka kring sitt arbete började de en förändring av sitt eget förhållningssätt (se figur 6). Då barnens idéer skall vara utgångspunkt behöver förskollärarna nya metoder (P) för att uppmärksamma dessa. Även innehållet (C) blir annat än vad de tidigare arbetat med då det skall anpassas efter den aktuella barngruppen. Då innehållet blir annorlunda behövs även nya metoder för att skapa lärande. De här förskollärarna började en förändring av sitt förhållningssätt under kursens gång, de skapar ett nytt sätt att arbeta och P och C är under förändring. Som tidigare nämnts talar de om pedagogisk dokumentation som ett görande och talar till stor del om dokumenterandet. De pratar mycket om det praktiska arbetet med tekniken, kameran och datorn, och hur de kan synliggöra lärandet med hjälp av bilder och text. Arbetet med pedagogisk dokumentation ses som ett arbete i sig och kan vara en del av den dagliga verksamheten men är inte en nödvändig del. Genom att de benämner arbetet med tekniken som en egen del i arbetet med pedagogisk dokumentation tyder det på att tekniken (T) inte är integrerad med PCK. De här två förskollärarna har haft fullt upp med att reda ut sitt förhållningssätt (sitt PCK). Deras sätt att tala om tekniken tyder på att tekniken inte är integrerad i deras förhållningssätt som en självklar del i deras arbete. Tekniken märkvärdiggörs och är något som de har ett behov av att tala mycket om, men de utvecklar inte i första hand sina IT-kunskaper utan sitt pedagogiska förhållningssätt.

5.3.2 Utvecklar sina IT-kunskaper under kursen

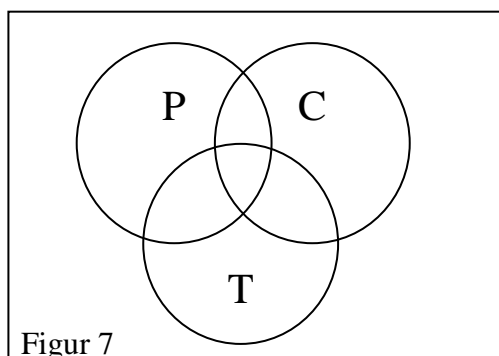
De andra två förskollärarna, Anna och Britta, hade redan en utvecklad Reggio Emilia syn som de arbetade utifrån innan kursen på högskolan. Båda talar om att förhållningssättet, att se barnen som kompetenta och drivande, var bra att ha innan kursen. Britta förklarar att hon tror att det var en svårighet för dem som inte hade ett utvecklat förhållningssätt att ta till sig innehållet i kursen på högskolan.

Det kan nog ha varit lite tuffare för dem att först förstå tankesättet och sen lägga till den pedagogiska dokumentationen (Britta).

Förskollärarna berättar istället att de genom kursen utvecklade sina IT-kunskaper genom att bli bättre på bland annat bildanalys och filmredigering. Förskollärarna använder pedagogisk dokumentation som en naturlig del av verksamheten och ser den som nödvändig för sitt arbete. De här förskollärarna pratar inte så mycket om dokumenterandet i sig utan nämner vikten av att vara förberedd och att alltid ha kameran med sig.

Kameran finns alltid med oss, vi har en på varje avdelning och har man tappat bort den i två sekunder så märker man det... (Britta).

Istället fokuserar de på reflektionsarbete och utvecklingen av verksamheten. De talar om pedagogisk dokumentation som en ständigt pågående process där lärande skall synliggöras och reflekteras kring för att föra verksamheten framåt. Att fundera kring vad det är man ser och vad det är som man inte ser i dokumentationen menar Anna och Britta är viktigt att göra.

Genom att de här förskollärarna hade ett förhållningssätt som var Reggio Emilia-inspirerat redan innan kursen ledde den till annat lärande för dem. De kunde fokusera på att utveckla sina teknikkunskaper ytterligare och skapa en säkerhet i användandet av tekniken. Genom att pedagogisk dokumentation är en naturlig del i verksamheten och används ständigt är även tekniken ett stort inslag i det dagliga arbetet. Intressant är dock att de här förskollärarna inte nämner dokumenterandet och tekniken i arbetet med pedagogisk dokumentation utan istället fokuserar på reflektionsarbetet. I och med att tekniken är en självklar del i de här förskollärarnas arbete reflekterar de inte kring användandet av den. Eftersom tekniken inte ses som en egen del i deras arbete tyder det

på att de har integrerat T med PCK och därmed utvecklat T-PACK (se figur 7). Då T-PACK är utvecklat kan de fokusera på reflektionsarbetet i arbetet med pedagogisk dokumentation.

5.4 Möjligheter och begränsningar i arbetet med pedagogisk dokumentation

Förskollärarna tog upp olika saker som kan ses som begränsningar i arbetet men som även kan ses som möjligheter. De talar mycket om att arbetet påverkas av förskollärarnas egen inställning och att det är de själva som sätter gränserna för vad som kan och inte kan göras. Flera av dem tar även upp vikten av en tillåtande organisation.

Jag tror den egna viljan, man ser hinder... givetvis måste du ha en organisation som tillåter och också inser hur viktigt det är att man arbetar och ger tid för det... jag tror också som förskola måste man skapa den tiden... man måste vara tydlig och man måste ha en bra organisation. Då funkar det. Man måste se möjligheterna (Anna).

Det är ju jag som sätter gränserna som pedagog (Clara).

Vi behöver hitta bra former för det som vi vill arbeta med organisationsmässigt tror jag, hur man får till reflektionstider med varandra framförallt (Britta).

Anna betonar vikten av att ha en syn på hur lärande sker och menar att det är avgörande för arbetet med pedagogisk dokumentation. Hon anser att det är viktigt att alla i arbetslaget har en gemensam syn och att den inte nödvändigtvis behöver vara just Reggio Emilia-inspirerad.

Det här bygger på att man har en känsla för det här arbetet, man har en vilja, man har ett förhållningssätt till hur barn lär sig, hur människan lär sig... från början tror jag att man måste ha ett förhållningssätt till barns lärande (Anna).

Att arbetslaget arbetar mot samma mål tror Daniella är viktigt även om hon i sitt arbete med pedagogisk dokumentation för tillfället är ensam. Vikten av att arbetslaget har ett gemensamt mål bekräftas av Britta som förklarar att de i hennes arbetslag vet vad de vill

och vart de vill komma med pedagogisk dokumentation och menar att det leder till att deras arbete fungerar väl.

Något som förskollärarna ser som nödvändigt i arbetet med pedagogisk dokumentation är möjligheten för gemensam reflektion. Som tidigare nämnts menar förskollärarna att reflektion skall ske mellan förskollärarna, barnen och föräldrarna. Anna och Britta har schemalagd reflektionstid och säger att reflektionstiden är viktig för att arbetet skall fungera och samtidigt önskar de mer tid till reflektion än vad de för tillfället har. Anna betonar emellertid att det ibland är upp till förskollärarna själva att finna den tiden, finns viljan så går det att lösa menar hon. Förskollärarna ser det som möjligt att reflektionsarbetet pågår tillsammans med barnen och även att förskollärarna kan diskutera bland barnen och att det är de själva som sätter begränsningarna för arbetet. Även andra saker som händer i verksamheten kan begränsa arbetet, Clara tar upp att omorganisationen som just nu pågår på hennes förskola för tillfället begränsar henne.

Det underlättar om man möts i reflektion... för det är bara min tolkning, och vem säger att min tolkning är den sanna tolkningen... jag tycker att det är ett kollektivt arbetsverktyg för du måste ha med dig barnen, du måste ha med dig kollegorna och du måste ha med dig själv. Det är klart att du kan ju alltid reflektera utifrån sådana där frågor, men man möts ju inte i en dialog... kommunikationen tror jag är grunden för allt lärande, även hos oss vuxna (Anna).

En förutsättning som förskollärarna ser för att arbetet skall fungera smidigt är att det finns tillgång till tekniska verktyg, såsom kamera, dator, filmkamera med mera. Detta bekräftas av Daniella som ser sig som begränsad av att det enbart finns en kamera på hennes förskola som används av flera avdelningar. Anna menar att det är viktigt att inte låsa sig vid begränsningar utan försöka använda de verktyg som faktiskt finns.

Vi har liksom en kamera här inne så det gäller att den är i närheten, att det är bra batterier. Det är ju sådana grejer... men vi har sagt att vi ska lägga ut lite block och sådär här och var så att man kan skriva ner så man slipper springa ifrån och hämta... Så får vi väl jaga kameran ett tag till, men målet är ju att ha fler kameror sen då (Daniella).

Även kunskapen om användandet av teknik kan påverka arbetet med dokumentation men förskollärarna uttrycker att de känner sig bekväma med de tekniska redskap som finns på förskolan med undantag för Daniella som menar att arbetet vid datorn ofta kan bli för tidskrävande. Både Clara och Britta betonar att själva layouten inte är det viktigaste utan att budskapet och processen blir tydlig.

Nämen, jag provar mig fram och sen behöver det ju inte vara något proffsjobb. Huvudsaken är ju att jag får ner bilderna och lite text så att jag liksom kan ta till mig, just det så tänkte jag. Och att jag kan förmedla det till barnen. Det är ju egentligen bilderna som är det viktigaste, det är ju inte hur det ser ut egentligen (Clara).

För många är en begränsare nog IT-kunskaperna, nu tycker jag väl att jag ändå har så pass mycket it-kunskaper så att jag inte är begränsad på det sättet (Britta).

5.5 Sammanfattning av resultat

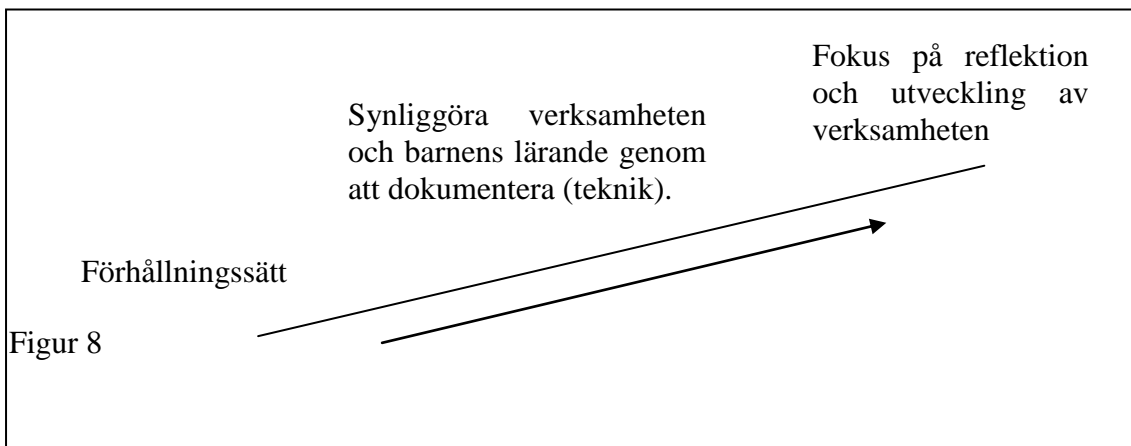
Förskollärarna betonar att arbetet med pedagogisk dokumentation skall göra så att både barnen och dem själva får syn på det lärande som sker på förskolan och hur verksamheten ser ut och kan utvecklas. De menar att det är ett sätt att utveckla sitt eget arbete och ett hjälpmedel för att utforma verksamheten efter den aktuella barngruppen. De menar att det är viktigt att vara förberedd, att ha fokus då de dokumenterar och att barnen skall framställas på ett ej kränkande sätt. Det skall vara ett kollektivt arbetsverktyg där barn, förskollärare och föräldrar skall reflektera. Arbetet med pedagogisk dokumentation framställs som en ständigt pågående process som fortsätter även då dokumentationen är uppsatt på väggarna eller i barnens pärmar. Dokumenterandet sker under hela dagen på förskolan. Användandet av pedagogisk dokumentation varierar mellan förskollärarna, två av förskollärarnas arbete genomsyras av det medan de andra två använder det mer sällan.

Ju längre arbetet med arbetsverktyget har pågått verkar det som om förskollärarna kan fokusera på reflektion och utvecklingen av verksamheten i stället för själva dokumenterandet. Det är nödvändigt att själva dokumenterandet och användandet av teknik blir en vanesak för att utveckla T-PACK och för att fokus skall kunna flyttas till reflektionen, på samma sätt som en nybliven bilförare behöver automatisera växlingen för att kunna fokusera på själva körandet.

Förskollärarna verkar ha en bild av hur de skulle vilja arbeta och visar på en vilja att utveckla verksamheten oberoende av var de befinner sig just nu. Det kan uppfattas som om arbetet med pedagogisk dokumentation aldrig blir klart utan är under ständig utveckling. Nödvändiga delar som förskollärarna ser för att arbetet med pedagogisk dokumentation skall fungera är en tillåtande organisation, möjlighet till gemensam reflektion, tillgång till tekniska verktyg, att arbetslaget arbetar mot samma mål, IT-kunskaper och framförallt en inställning hos förskollärarna själva att vilja hitta lösningar

i arbetet. De verkar alla ha en positiv inställning till arbetet och ser möjligheter. De försöker alla att arbeta utifrån sina förutsättningar för att komma framåt.

Vi har valt att se arbetets utveckling som ett lutande plan (se figur 8) där ett utvecklat förhållningssätt, PCK, ligger till grund för att kunna utveckla en kunskap om vad det är som skall dokumenteras och hur det skall göras med hjälp av teknik. Att användandet av tekniken ses som naturligt och inte som en svårighet av förskolläraren är en förutsättning för att fortsätta uppåt. Vi tror att arbetet med pedagogisk dokumentation påverkas negativt om tekniken är en svårighet då det både kan bli tidskrävande och minska lusten till användandet av arbetsverktyget hos förskollärare. Då tekniken är anamman kan fokus läggas på reflektionen. De tre stegen bygger på och förutsätter varandra. Ett steg lämnas aldrig helt utan kan alltid fortsätta utvecklas genom att förskolläraren ser eller lär sig något nytt.

6 Diskussion

I den här delen kommer först vår metod att diskuteras. Sedan följer en resultatdiskussion där vårt resultat kopplas till teoretisk bakgrund och tidigare forskning och diskuteras vidare. Diskussionen avslutas med förslag på vidare forskning.

6.1 Metoddiskussion

Vi anser att den kvalitativa ansatsen och den valda insamlingsmetoden, semistrukturerade intervjuer, var att föredra för att besvara studiens syfte och frågeställningar. Enkäter och observationer anser vi inte hade gett samma djupgående förståelse som intervjuerna gjorde. Att vi använde semistrukturerade intervjuer ser vi både för- och nackdelar med. Fördelen var att intervjuerna kunde anpassas efter respondenternas svar men samtidigt ser vi en nackdel i att intervjuerna ibland fick olika fokus beroende på respondenternas svar och ställda följdfrågor. Alla våra tänkta frågor blev besvarade av alla respondenter men hur ingående svaren blev varierade vilket ledde till olika kvalitet i empirin.

Urvalsgruppen anser vi påverkar resultatet, en annan grupp av respondenter hade kunnat leda till ett annat resultat. Genom att två av respondenterna arbetar på Reggio Emilia-inspirerade förskolor och att alla genom kursen har fått kunskaper om Reggio Emilias filosofi har studiens resultat blivit påverkat av det. Alla respondenterna var väldigt positivt inställda till filosofin och arbetssättet med pedagogisk dokumentation. De svar som vi fick från respondenterna överrensstämde ofta med det som står skrivet i litteraturen. Vi har reflekterat kring att vi själva inte var tillräckligt djupgående i vårt sätt att ställa följdfrågor utan att vi nöjde oss med svar som överrensstämde med den litteratur som vi tagit del av innan intervjuerna genomfördes. Vårt resultat är i vissa delar en återspeglning av vad litteraturen har sagt och det tror vi kan bero på detta. I efterhand har vi även reflekterat kring vilket resultat vi hade kunnat få om vi till exempel bara hade valt förskollärare som arbetar på Reggio Emilia-inspirerade förskolor. Frågan är om vi då hade sett vikten av ett utvecklat förhållningsätt, ett sätt att se på barns lärande, då alla antagligen redan hade haft det innan kursen. Kanske hade vi då fokuserat än mer på tekniken och vad som krävs för att utveckla kunskaper kring den och anamma den till arbetet. Storleken på urvalsgruppen anser vi även påverkar resultatet. Vi ser det som svårt att dra generella slutsatser då vår studie baseras på fyra intervjuer.

6.2 Resultatdiskussion

I det empiriska materialet visar alla förskollärarna på en kännedom om vad pedagogisk dokumentation innefattar. De talar alla om att barnen skall vara i fokus, att det handlar om att synliggöra ett lärande och reflektera kring det för att utveckla och utvärdera verksamheten (Lenz Taguchi, 1997; Åberg & Lenz Taguchi, 2007). De talar även om att de känner att de själva utmanas och utvecklas som förskollärare genom att använda sig av pedagogisk dokumentation i sitt arbete. Det är enligt förskollärarna ett gemensamt reflektionsverktyg där förskollärarnas och barnens röster skall bli hörda. Förskollärarna talar om pedagogisk dokumentation som en ständig process och att dokumenterandet sker då lärande uppmärksammas. Då förskollärarna under kursen på högskolan alla har tagit del av samma litteratur och gått på samma föreläsningar ser vi det som naturligt att de har en gemensam bild av vad syftet med pedagogisk dokumentation innebär.

Förskollärarna arbetar i olika utsträckning med pedagogisk dokumentation. Anna och Britta, de förskollärare som arbetar på Reggio Emilia-inspirerade förskolor, betonar att arbetet med pedagogisk dokumentation är det som gör att verksamheten utvecklas och att de utan det som arbetsverktyg inte skulle ha något att jobba vidare med då de inte skulle få syn på sin egen verksamhet. Clara och Daniella använder pedagogisk dokumentation i mindre utsträckning och verkar se det som ett sätt att synliggöra sin verksamhet men som inte är nödvändig i deras arbete. De uttrycker båda att de i framtiden vill att pedagogisk dokumentation skall användas mer i arbetet. Vi ser inte att det ena sättet att arbeta med pedagogisk dokumentation är bättre än det andra utan kan se fördelar med båda. Istället tror vi att det handlar om att hitta en balans i arbetet som utformas efter den egna verksamheten och arbetslaget. Vi ser många fördelar med att använda pedagogisk dokumentation för att utveckla förskolans verksamhet även om utvecklingen inte nödvändigtvis behöver ske med hjälp av arbetsverktyget. Det viktigaste menar vi är att förskollärare har viljan att utveckla sin verksamhet efter den aktuella barngruppen. Det är intressant att förskollärarna i sitt arbete fokuserar på olika *delar* i arbetet med pedagogisk dokumentation. Om vi jämför med Alnerviks (2009) modell (se figur 1) ser vi att Clara och Daniella talar om observerandet, de talar även reflektion och syfte men inte i samma utsträckning som Anna och Britta. Anna och Britta talar istället om reflektionen och att det är den som är den viktigaste delen i arbetet. T-PACK-modellen anser vi förklarar varför förskollärarna inriktar sig på olika delar, de som utvecklat T-PACK är de som betonar reflektionen och deras arbete genomsyras och är beroende av pedagogisk dokumentation.

Som förskollärarna också nämner så krävs det en tillåtande organisation för att arbete skall fungera och då framförallt för att få tid till gemensam reflektion. Vi ställer oss lite

frågande till hur förskolans verksamhet helt skall kunna baseras på arbetet med pedagogisk dokumentation då vi ser en svårighet i att hinna med att reflektera kring allt som dokumenteras. Vi ser diskussionen mellan förskollärare och barn som viktig men kanske behöver inte allt dokumenteras. Reflektionen kan vi se som viktigare än dokumentationen, att förskollärare försöker utveckla sin verksamhet genom att granska den utan att det nödvändigtvis måste finnas på papper. En fördel med mer fokus på reflektion kan vara tidsaspekten då tiden vid datorn kan minskas. Men för att kunna visa verksamheten för omvärlden krävs det även att det finns något att visa och då kan en synlig dokumentation vara lämplig.

En av förskollärarna framhåller att det är nödvändigt att inom arbetslaget ha en gemensam syn på lärande i arbetet med pedagogisk dokumentation. Ju mer vi har läst kring ämnet och analyserat vårt material desto mer övertygade blir vi om att förhållningssättet verkligen är avgörande. Det är viktigt att se barnet som kunskapssökande och som intresserad av att förstå sin omvärld för att kunna synliggöra det spontana lärandet och lärprocessen som sker. Ett sådant förhållningssätt anser vi inte skapas genom att enbart läsa litteratur utan kräver en aktiv process. Den här processen tror vi kräver tid för att skapa ett förhållningssätt som känns naturligt. Det skall inte vara som ett par glasögon som används vid vissa tillfällen utan det skall vara de ögon som man alltid ser med. Det är när förskollärarna har utvecklat ett förhållningssätt där barnet ses som kunskapssökande som de kan få syn på de lärandeprocesser som ständigt sker på förskolan. Genom att dokumentera och reflektera kan arbetslaget utveckla sin verksamhet för att passa de barn som befinner sig i den och spinna vidare på deras idéer. De förskollärarna som arbetade utifrån Reggio Emilias filosofi redan innan kursen på högskolan i Skövde kunde under den fokusera på tekniken och reflektionen medan de som inte hade förhållningssättet först behövde förändra den. Vilken kunskap de kunde ta till sig under kursen anser vi är beroende av var de befann sig innan, hur långt de hade kommit i sin process av att utveckla ett förhållningssätt och ett arbete med pedagogisk dokumentation. De förskollärarna som arbetade på Reggio Emilia-inspirerade förskolor med pedagogisk dokumentation redan innan kursen kunde genom den utveckla sitt arbetssätt ytterligare medan de andra fick ett nytt arbetssätt att tillägna till sitt tidigare. I arbetet med pedagogisk dokumentation är det inte nödvändigt att ha ett förhållningssätt utvecklat efter Reggio Emilias filosofi. Vi tror dock att det är viktigt att ha ett förhållningssätt där man ser barnen som kunniga och drivande och att pedagogisk dokumentation skall vara ett verktyg för att synliggöra det lärande som sker och för att utveckla verksamheten. Då vi under studiens gång har blivit insatta i Reggio Emilias filosofi ser vi att den på många sätt påminner om de tankar som finns i den svenska läroplanen för förskolan (Lpfö98). Även här talas det om att barnens intresse och lust skall tillvaratas och att förskolläraren skall fungera som en medupptäckare. Ett utvecklat förhållningssätt och arbete med pedagogisk dokumentation är därför inget specifikt för Reggio Emilia. Clara och Daniella tror vi fick en ny syn på hur de kan arbeta i sin verksamhet för att få syn på det intresse som barnen har och att de genom att applicera det med sitt tidigare arbete har genomgått en utveckling i sitt förhållningssätt.

Förskollärarna talar om olika begränsningar i arbetet med pedagogisk dokumentation. De tar upp organisatoriska begränsningar såsom möjlighet till reflektionstid och att arbetslaget inte har samma kunskaper och även tekniska begränsningar tas upp. Lenz Taguchi (1997) tar vid flertalet tillfällen upp vikten av att pedagogisk dokumentation är ett gemensamt reflektionsarbete vilket varken kan göras på egen hand eller utan tid till reflektion. Förskollärarnas inställning är att det ibland handlar om att arbetslaget får skapa tid för reflektion vilket vi ser som avgörande för att arbetet skall fungera. De ser vikten av reflektionen och ser vinsten med den vilket gör att arbetet kan fungera. Vi ser det som positivt att reflektionsarbetet görs tillsammans med barnen och i barngruppen men vi anser även att avsatt tid för reflektion mellan förskollärarna är nödvändig för att arbetet skall kunna göras på ett bra sätt. De tekniska förutsättningarna ser vi som viktiga för arbetet. I arbetet med pedagogisk dokumentation handlar det till stor del om att fånga lärandet på kort eller film för att kunna reflektera kring det och även för att kunna visa lärandet för barnen. Eftersom att lärandet sker här och nu och ibland inom loppet av några sekunder är det viktigt att teknisk och utrustning finns tillgänglig. Det fungerar inte att ha en kamera gemensamt på flera avdelningar där förskolläraren först måste leta reda på kameran och sedan upptäcka att batteriet snart är slut eller att minneskortet är fullt. Att inte ha den nödvändiga tekniken på plats försvårar arbetet med att integrera tekniken i vardagen. Vi tror inte enbart att det är den tekniska utrustningen som är viktig i arbetet med pedagogisk dokumentation utan att även teknisk kunskap och en säkerhet i den tekniken som finns på förskolan är av stor vikt. Hur förskolläraren känner inför användandet av tekniken tror vi kan påverka inställningen till arbetet, tycker man att det är jobbigt med kameran kanske man inte väljer att använda den. Vi anser att det är viktigt att alla i arbetslaget känner sig säkra i användandet av teknik för att det inte skall bli en som gör allt dokumenterade.

De begränsningar som förskollärarna ser i arbetet med pedagogisk dokumentation är dock inte lika stora som de möjligheter som de ser. De pratar om pedagogisk dokumentation som ett lustfyllt arbetssätt som utvecklar både dem själva, barnen och hela verksamheten. Dahlberg (2002) menar att förskollärarna blir medvetna om hur deras förhållningssätt och agerande påverkar barnen och att pedagogisk dokumentation kan användas för att utveckla deras förskolläraryrke. De intervjuade förskollärarna talar mycket om att de känner att de själva utvecklas i arbetet och de ser det som något positivt då arbetet hela tiden förändras. I arbetet med pedagogisk dokumentation är det grundläggande att få syn på den barngrupp som just nu befinner sig i verksamheten för att kunna utveckla verksamheten. Det är av stor vikt att skapa en uppfattning om vad som intresserar de här barnen, hur de lär och vad de behöver för att lära. Lenz Taguchi (1997) menar att barnen kan ta makten över sitt eget lärande då verksamheten anpassas efter dem och Dahlberg (2002) betonar att det behövs ett reflekterande förhållningssätt för att det skall bli möjligt. Förskollärarna beskriver att det är viktigt att barnens bästa alltid är i fokus och att även barnen skall få syn på sitt eget lärande genom att de är delaktiga i reflektionsarbetet och genom att de till exempel kan titta på uppsatt

dokumentation. Miljöns anpassning till den aktuella barngruppen var något som det också pratades mycket om under intervjuerna och förskollärarna såg pedagogisk dokumentation som ett bra verktyg i den anpassningen. Wehner-Godée (2005) förklarar att miljön kan utmana, tilltala oss eller utgöra ett hinder och Alnervik (2009) menar att materialet som finns framme på förskolan avgör vilket lärande som kan ske. Åberg (Åberg & Lenz Taguchi, 2007) anser att rummen kan behöva ändras från barngrupp till barngrupp och att pedagogisk dokumentation kan visa vart barnen leker respektive inte leker och vilket material de väljer att använda. I det stora hela kan vi säga att pedagogisk dokumentation handlar om att synliggöra och utveckla hela verksamheten och ses som ett bra verktyg av förskollärarna (Lenz Taguchi, 1997; Elfström et al, 2008; Wehner-Godée, 2005) för att göra det. Vi ser även arbetssättet som en möjlighet att visa verksamheten för omvärlden vilket Lenz Taguchi (1997) menar är något som blir allt viktigare i dagens samhälle.

Genom vår studie har vi sett ett mönster där det krävs ett förhållningssätt hos förskollärare för att arbeta med pedagogisk dokumentation. De behöver veta vad det är som skall synliggöras och hur det kan synliggöras med hjälp av teknik. För att reflektionen skall kunna fokuseras bör teknikanvändningen inte ses som en svårighet utan som en naturlig del i arbetet. Möjlighet till gemensam reflektion och tekniska förutsättningar ser vi som viktiga delar i arbetet. Positivt är att alla förskollärarna verkar vara intresserade av att arbeta med pedagogisk dokumentation och att de känner att det utvecklar både deras verksamhet och dem själva i sin förskolläraryrke. De verkar alla positivt inställda till arbetet och vill utveckla den verksamhet som de bedriver både för sin egen och för barnens del. Vi har reflekterat kring att pedagogisk dokumentation är en process och att det krävs tid för att anamma arbetssättet. Kanske borde utbildningen av arbetssättet göras i olika steg där förhållningssätt, dokumenterandet/tekniken och gemensam reflektion är olika steg där förskollärarnas förkunskaper avgör på vilket steg de bör inleda sin utbildning på. De som redan har ett utvecklat förhållningssätt kan direkt fokusera på dokumenterandet/tekniken och sedan den gemensamma reflektionen. De som inte har ett utvecklat förhållningssätt behöver då inte missa någon av de andra delarna utan hinner med att utveckla alla. Något som vi ser som intressant är att det för tillfället satsas på utbildning i pedagogisk dokumentation. I en av kommunerna där de intervjuade förskollärarna är verksamma har kommunen bestämt att alla förskollärare skall få möjligheten att läsa kursen *Pedagogisk dokumentation med IT-stöd* på högskolan i Skövde. Det anser vi tyder på att pedagogisk dokumentation är ett arbetsverktyg som är på väg att växa in i den svenska förskolekulturen.

6.3 Vidare forskning

Vi anser att det vore intressant att göra en studie med en större undersökningsgrupp för att se om de mönster som vi har funnit är allmänna. Det vore intressant att se om de steg som vi har sett i arbetet med pedagogisk dokumentation (se figur 8) är nödvändiga för att skapa ett fungerande arbete. Om det visar sig vara så kanske utbildningen av pedagogisk dokumentation behöver förändras till att vara i olika steg även den.

7 Referenser

- Alnervik, K. (2009) *Pedagogisk dokumentation – Kollegialt lärande*. Presenterat vid föreläsning i kursen Pedagogisk dokumentation med IT-stöd på högskolan i Skövde, Skövde 30 september, 2009.
- Barsotti, A. (2004) *D- som i Robin Hoods pilbåge*. Stockholm: HLS Förlag.
- Bell, J. (2000) *Introduktion till forskningsmetodik*. (3:e upplagan) Lund: Studentlitteratur.
- Dahlberg, G. (2002) *Barnsyn, kunskapssyn och lärande: Reflektioner kring barnet och pedagogen som medkonstruktör av kunskap och kultur*. Stockholm: Reggio Emilia Institutet.
- Dahlberg, G. & Åsén, G. (1998) *Loris Malaguzzi och den pedagogiska filosofin i Reggio Emilia* i Svedberg, L. & Zaar, M. (red.) Boken om pedagogerna. Stockholm: Liber AB.
- Elfström, I., Nilsson, B., Sterner, L. & Wehner-Godée, C. (2008) *Barn och naturvetenskap – upptäcka, utforska, lära*. Stockholm: Liber AB.
- Forsman, B. (1997) *Forskningsetik. En introduktion*. Lund: Studentlitteratur.
- Koehler, M. J., & Mishra, P. (2009). What is technological pedagogical content knowledge? Contemporary Issues in Technology and Teacher Education, 9(1). [Elektronisk] Tillgänglig: <http://www.citejournal.org/vol9/iss1/general/article1.cfm> (hämtad 2009-11-24).
- Lenz Taguchi, H. (1997) *Varför pedagogisk dokumentation?* Stockholm: HLS förlag.
- Skolverket (2006). *Läroplan för förskolan (Lpfö98)*. Stockholm: Fritzes.

Skolverket (2008) *SOU Tio år efter förskolereformen*. [Elektronisk] Tillgänglig:
<http://www.skolverket.se/sb/d/193/url/0068007400740070003a002f002f0077007700770034002e0073006b006f006c007600650072006b00650074002e00730065003a0038003000380030002f00770074007000750062002f00770073002f0073006b006f006c0062006f006b002f0077007000750062006500780074002f0074007200790063006b00730061006b002f005200650063006f00720064003f006b003d0032003000390036/target/Record%3Fk%3D2096> (hämtad 2009-11-10).

Starrin, B. & Svensson, P-G. (1994) *Kvalitativ metod och vetenskapsteori*. Lund: Studentlitteratur AB.

Stukát, S. (2005) *Att skriva examensarbete inom utbildningsvetenskap*. Lund: Studentlitteratur AB.

Vetenskapsrådet (2002) *Forskningsetiska principer inom humanistisk-samhällsvetenskaplig forskning*. [Elektronisk] Tillgänglig:
<http://www.codex.vr.se/texts/HSFR.pdf> (hämtad 2009-09-15).

Wehner-Godée, C. (2005) *Att fånga lärandet. Pedagogisk dokumentation med hjälp av olika medier*. Stockholm: Liber AB.

Åberg, A. & Lenz Taguchi, H. (2007) *Lyssnandets pedagogik – etik och demokrati i pedagogiskt arbete*. Stockholm: Liber AB.

Bilaga 1

Presentation av förskollärare

- ❖ Ålder?
- ❖ Hur länge har du arbetat som förskollärare?

Intervjufrågor

- ❖ När fick du upp ögonen för pedagogisk dokumentation?
- ❖ Varför?
- ❖ Hur länge har du arbetat med pedagogisk dokumentation?
- ❖ När läste du kursen på Högskolan och varför?
- ❖ Vad anser du är skillnaden mellan en dokumentation och en pedagogisk dokumentation?
- ❖ Vad är syftet med pedagogisk dokumentation enligt dig?
- ❖ Varför tycker du att förskollärare skall arbeta med pedagogisk dokumentation?

- ❖ Hur arbetar du med pedagogisk dokumentation i verksamheten? Vilka metoder och arbetssätt?
- ❖ Vad anser du är viktigt att tänka på då man dokumenterar?
- ❖ När använder ni er av pedagogisk dokumentation?
- ❖ Vad är det som dokumenteras?
- ❖ Hur mycket använder ni/du er av pedagogisk dokumentation?
- ❖ Vad använder ni den pedagogiska dokumentationen till?

- ❖ Hur tycker du att det fungerar att arbeta med pedagogisk dokumentation?
- ❖ Finns det något som begränsar möjligheterna till arbetet?

- ❖ Kände du att din syn på pedagogisk dokumentation ändrades då du gick kursen på högskolan, i så fall hur?
- ❖ Hur har arbetet med dokumentation förändrats sedan dess?

Bilaga 2

	Förskollärare 1	Förskollärare 2	Förskollärare 3	Förskollärare 4
Ålder				
Arbetat antal år				
När fick hon upp ögonen för pedagogisk dokumentation?				
Varför?				
Hur länge har hon arbetat med pedagogisk dokumentation?				
När lästes kursen på högskolan?				
Skillnaden mellan dokumentation och pedagogisk dokumentation.				
Syftet med pedagogisk dokumentation.				
Varför skall man arbeta med pedagogisk dokumentation?				
Hur arbetar hon med pedagogisk dokumentation i verksamheten?				
Vad är viktigt att tänka på då man dokumenterar?				
När används pedagogisk dokumentation?				
Vad dokumenteras?				
Hur mycket använder hon sig av pedagogisk dokumentation?				
Vad används pedagogisk dokumentation till?				

Hur fungerar arbetet med pedagogisk dokumentation?				
Finns det något som begränsar arbetet?				
Ändrades synen på pedagogisk dokumentation av kursen?				
Hur har arbetet förändrats?				
Övriga tankar.				
Våra tankar.				